

FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVİSİ'NDE ÇİÇEKLER

Gülendam KİRAZCI*

Özet: Leylâ ve Mecnûn, Fuzûlî tarafından 1535 yılında yazılan aşk konulu ünlü bir mesnevidir. Doğu edebiyatının en başarılı aşk hikâyelerinden biri olan bu eser, aruz kalıbıyla yazılmıştır. 3098 beyitten oluşmaktadır. Şair, Leyla ile Mecnun'un aşk hikâyesini yoğun ve özgün bir biçimde anlatmış; gül, gonca, lale, nergis, yasemin, zambak, süsen gibi çiçekleri şiirine konu etmiş; rengi, şekli, kokusu gibi kimi özelliklerini benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Fuzûlî, Leyla ve Mecnun mesnevisinde, doğa ve aşk uyumunu yansıtan çiçeklere ustalıkla yer vermiştir. Bu çalışmada, Fuzuli'nin *Leyla ve Mecnun* eserinde yer alan çiçeklerin metin içerisinde oluşturulan bağlamları değerlendirilmiştir. Böylece şairin çiçeklere ne gibi anlamlar yüklediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fuzuli, Mesnevi, Leyla ve Mecnun, Çiçekler.

Flowers In Fuzûlî's Leylâ Vü Mecnûn Masnavî

Abstract: Leyla and Mecnun is a famous love story written by Fuzuli in 1535. This work, one of the most successful love stories in Eastern literature, was written in the aruz form. It consists of 3098 couplets. The poet narrated the love story of Leyla and Mecnun in an intense and original way; he used flowers such as roses, rosebuds, tulips, narcissus, jasmine, lilies, and irises as subjects in his poems; he used some of their features such as color, shape, and smell as elements of comparison. Fuzuli skillfully included flowers that reflect the harmony of nature and love in his Leyla and Mecnun mesnevi. In this research, the contexts created within the text of the flowers in Fuzuli's Leyla and Mecnun were evaluated. Thus, it was tried to determine what kind of meanings the poet attributed to the flowers.

Keywords: Masnavi, Fuzuli, Leyla and Mecnun, Flowers.

Giriş

Klasik Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Fuzuli'nin şöhretinin günümüze kadar gelmesinin etkenlerinden biri de “Leylâ vü Mecnûn” mesnevisidir. Bu mesnevinin konusu; doğu edebiyatlarında ortak bir özellik gösterir. “Türk ve dünya kütüphanelerinde birçok yazma nüshası bulunan bu mesnevinin, yeni harflerle yapılan ilk baskısı 1935 yılında Necmettin Halil Onan tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca eser, Almanca, İngilizce ve İspanyolca dillerine de çevrilmiştir.”¹

Osmanlı şiirinin hemen her döneminde yer alan çiçekler, şairlerin vazgeçilmez malzemesi arasında yer alır. Fuzuli'de “Leylâ vü Mecnûn” da Osmanlı şiirinin içinde yer alan çiçeklerden gül, lale, nergis, süsen, yasemin, sümbül, menekşe, reyhan, zambak gibi çiçeklere yer verir. Şair, Leyla ve Mecnun'unda, hem kahramanların fiziki özelliklerini hem de duygularını ifade ederken benzetme ve mecazlar yoluyla çiçek tasvirlerinden yararlanır.

Çiçekler:

1. Gül/Gonca

Resim 1: Gül

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
glndm.k23@gmail.com

¹ Karahan, Abdülkadir "Fuzûlî", TDV İslâm Ansiklopedisi (02.02.2025).

Gül, rengi, kokusu ve çeşitliliğiyle dikkat çeken bir çiçek türüdür. Bir imaj olarak klâsik Türk şiirinde oldukça sık kullanılan bu çiçek türü, şairler tarafından farklı anlamlar yüklenerek şiirlere taşınır. Birçok eserde olduğu gibi Fuzuli'nin eserinde de gül, Allah'ın yaratma kudretinin temsili ve Hz. Peygamber'in timsalidir. Gül bir bahar çiçeği olarak gülle bülbül arasındaki macerada, sevgili tipinin gösterenidir. Gül genelde sevgilinin kendisi, özeldede sevgilinin yanağı, giydiği kıyafeti ve eline yaktığı kınadır. Gül, sevgilinin özelliklerini taşıdığı gibi, âşğın da kimi özelliklerini taşır. Âşğın kanlı gözyaşı kırmızı güle benzer. Goncanın açılıp gül olması, âşğın gömleğini yırtmasına teşbih edilir. Gül, aynı zamanda bir kadehi andırır. Gülün suyu, aşk derdinin tedavisidir. Fuzûlî soyut kavramları gül bahçesine, gül bahçesini de sevgiliye benzetir. Gül bahçesi, insanın üzüntüsünü unutturan eğlence meclislerinin düzenlendiği bir mekân olarak kullanılmıştır. Şimdi şairin gül ile ilgili unsurları nasıl kullandığına yakından bakalım.

1.1 Mecazi Unsur Olarak Gül

1.1.1 Gül'ün ilahi ve kozmik âlemle ilişkilendirilmesi:

Şair, yedi gül ve dokuz gülistan söylemi ile gül ve gülistanı, kozmik âlemle bağlantılı olarak kullanır. Şair burada gülü yedi ve dokuz feleğin göstereni olarak kullanır. Bu kullanımın arka planında cennet atfı vardır:

Ey yeddi gül ü tokuz gülistân

Feyz-i keremünle sebz ü handân (31)²

“Yedi gül, dokuz gül bahçesinde kereminin feyziyle tazecik açılmıştır.”³

Şair, Allah'a hitap ederken gül imgesinden yararlanmış; onun fikir gülünün marifeti baharı oluşturan bir kudret taşıdığını belirtmiştir:

Ey şâhid-i gayb perde-dârı

Fikrün gülü ma'rifet bahârı (33)

“Bilinmeyenin şahidi, fikrinin marifet baharı güldür.”

Kudret ile gül bahçesi arasında bir bağlantı kurulmuş; kudret, sadece dünya varlıklarını değil, gayb âleminin varlıklarını da içine alan bir gül bahçesi gibi düşünülmüştür.

Kudretün gül-zârına bir sebze Sidrû'l-müntehâ

Hikmetün şem'ine bir pervâne Cibrîl-i emîn (101)

“Kudretinin gül bahçesinde Sidrûlmüntehâ bir sebze gibi, hikmetinin mumunda Cebrilem bir pervane gibi yanar.”

Gül, aynı zamanda Hz. Muhammed'in simgesidir. Şair, Hz. Muhammed'in dış ve iç güzelliklerini Kuran sûreleri ile nitelerken Taha sûresi'ni onun zat bahçesinde biten bir gül olarak gösterir:

Yâsin sadeî-i dür-i sıfâtun

Tâhâ gül-i bûstân-ı zâtun (188)

“Yasin, O'nun (Hz. Peygamber'in) inci misali sıfatlarının sedefi, Tâhâ ise, zatının bahçesinde açan bir güldür.”

1.1.2 Gülün sevgili ve âşıkla ilişkilendirilmesi:

² Bu metinde yer alan tanık beyitler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda yer alan “Fuzuli-Leyla ve Mecnun” mesnevisinden alınmıştır. Erişim: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78423/fuzuli---leyla-ve-mecnun.html> 13.03.2025

³ Bu metinde yer alan tanık beyitlerin nesre çevirileri, Muhammet Nur Doğan'ın “Leylâ ve Mecnun – Fuzulî (Türkî) - Metin» Nesre Çeviri” sinden alınmıştır. Erişim: <https://archive.org/> 13.03.2025

Sevgili, bedeni⁴ ve güzellik unsuru olan yüz ve yanakları⁵ ile güle benzetilmiştir:

Ya ‘nî ki hatâ tevehhüm ede

Ol gül açılıp tebessüm ede (627)

“Bilerek yanlış yazardı ki, o gül, hataya düştüğünü sanarak açsın ve tebessüm etsin.”

Bir dilber-i serv-kadd ü gül-rûy

Serv-i hoş u gül-ruh u semen-bûy (584)

“Uzun ve zarîf boylu, gül gibi al yanaklı bir dilberdi; hoş bir servi, gül yüzlü ve yasemin kokulu bir güzeldi.”

Leyla’nın kurduğu çadır goncaya, Leyla’da gül yaprağına benzer:

Gonca kimi ol latîf har-gâh

Gül berki kimi içinde ol mâh (825)

“Gonca gibi narin ve zarîf ol. İçinde gül gibi parlayan ay ol.”

Sevgili hem saadet cevherlerinin sandığı hem de ibadet goncasının gül kökü gibidir:

Ey gül-bün-i gonca-i ibâdet

Sandûk-ı cevâhir-i saâdet (1106)

“Ey kulluk goncasının fidanı ve saadet mücevherlerinin sandığı!”

Sevgili, gül gibi ince ve nazlıdır. Yeryüzündeki her toprağın süsüdür:

⁴Demezem dahi sana âşıkem ey gül zîrâ

Sana âşıklığım izhâr edeli hâr olubem (1402)

Hilâf-ı re’yüm ile ey felek medâr etdün

Meni gül ister iken mübtelâ-yı hâr etdün (1750)

Ne beyle edüp ne eyle ey gül

Yahşi midür eylemek tegâfûl (1917)

Ey ahde vefâsı olmayan yâr

Ağyâruma gül olan mana hâr (1863)

Ey gül bu ana değül midür neng

Kim olmayasen menûle hem-reng (2681)

İzhâr cemâlin eylemek gül

Bülbül görüp eylemek tegâfûl (2685)

Men dahi senün kimi nizârem

Bir gülden ırağ zerd ü zârem (2843)

Gül ister iken sataşdı hâra

Nûr ister iken dutuşdı nâra (1721)

Leylî güzer etmiş ol fezâyâ

Salmış gül ü lâle üzre sâye (823)

Sahrâya çıhardı ol nigârı

Kıldı güle arz nevbahârı (1343)

⁵Hüsni güli lâle-i şafak-fâm

Zülfî hamı lâle üzreki lâm (588)

Dönmiş gül-i sürhi zağferâna

Şimşâd-ı latîfî hîzrâna (916)

Var ol yüzi gül nigâra menden

Zâr ağla vü söyle yâra menden (1369)

Gül-çehre sanemler oldılar cem’

Her bir sanemün elinde bir şem’ (1779)

Resm-i tarab etdiler müretteb

Beş yüz büt-i gül-ruh u şeker-leb (1780)

K’ey gâliye-mûy ü anberîn-bûy

Gül-çehre vü hâr-hâr ü hoş-hûy (2550)

Yüz gül-ruh elinde micmer-i üd

Eylerdi hevânı anber-âlûd (1782)

Bildi büt-i gül-ruh u semen-bûy

Kim özi içündür ol tek ü pûy (2777)

Çün gördü mezâr-ı gül-izârın

Düşdi vü kucakladı mezârın (2948)

Sen zînet-i her gül-i zemînsen

Gül kimi lâtif ü nâzenînsen (1176)

“Sen yeryüzündeki her bitkinin süsüsün; gül gibi zarif ve nazlısın.”

Gül ile kına rengi arasında benzerlik kurulmuştur. Gül, sevgilinin eline yaktığı kınanın rengidir:

Kızların eli hınâda gül-gûn

Anun eli eşi ile pür-hûn (1238)

“Kızların elleri, kınayla boyalı, gül gibi kırmızıydı. Sevgilinin eli ise, gözyaşlarıyla kan gibi kırmızı olmuştu.”

Şair, sevgilinin özelliklerinde yaptığı gibi, âşığın kimi özelliklerini de gülün renk, şekil ve kokusu ile ilişkilendirmiştir. Gül ile âşık kanının aynı renkte olmasından dolayı⁶ şair, Mecnun’un kanlı gözyaşlarını gül rengine benzetmiştir:

Sürdi kademine çeşm-i pür-hûn

Anca ki ayağın etdi gül-gûn (1197)

“Adımlarına kanla dolu gözlerini sürdü. Ayakları gül gibi kırmızı renge boyandı.”

Gül ve paralamak arasındaki bağlantı, goncanın açılarak gül haline gelmesiyle ilgilidir.⁷ Ayıplanma dikeninden korkmayan âşık, gül gibi ne giyerse giysin, sonunda onu yırtmaktadır:

Ta’ne tikeninden etmeyüp bâk

Gül kimi kılurdi geydüğün çâk (1730)

“Kınama dikeninden hiç çekinmeyip, gül gibi, elbisesini yırtıyor.”

Gül yaprağının havaya savrulmasıyla âşığın namusunu berbat etmesi arasında bağlantı kurulmuştur:

Gül bergümüzi hevâya verme

Nâmûsumuzı fenâya verme (1582)

“Gül yaprağımızı geçici hevesler için savurma, namusumuzu kötü etme.”

Âşık, sevgilinin temiz mezarını bağrına basmış ve toprağı gül yapraklarıyla dolmuştur:

Bağrına basup mezâr-ı pâkin

Gül yaprağı etdi levh-i hâkin (2185)

“Onun pak mezarını bağrına basıp, zamanın levhasını gül yaprağı etti.”

1.1.3 Gülün şiir ve şairlikle ilişkilendirilmesi:

Şair, şairlik kabiliyetleriyle gül ekmek arasında bir bağlantı kurmuştur:

Min rişteye turfe la’l çeksem

⁶ Ahvâline rahm kıldı Mecnûn

Bandı ana tökdi eşk-i gül-gûn (1174)

Kılmadın yüz pâre bî-dâd ile pür-hûn gönlümi

Bu çemende gül kimi bir lahza handân etmedi (2639)

Gül-bün kimi kanı cûşa geldi

Bülbül sıfatı hurûşa geldi (2111)

Olupdur eşk-i hûn-âb ile gül-gûn çehre-i zerdüm

Yanupdur âteş-i hicrâna cân-ı der-perverdüm (2000)

Cefâ-yı çerh-i kec-reftâr elinden var min derdüm

Bu yetmez mi ki bir derd arturursen derdüme sen hem (2001)

Ey dide töküp sirişk-i gül-gûn

Her dem der idün ki hanı Mecnûn (2633)

Ahıtdı gözinden eşk-i gül-gûn

Söylerdi ki ey garîb-i mahzûn (2917)

Bir gün ahıdup sirişk-i gük-gûn

Necd üzre oturmuş idi Mecnûn (2171)

⁷ Gül gibi biraşma sîneye çâk

Sebze kimi itme bisterün hâk (806)

Min ravzaya nâzenîn gül eksem (287)

“Bin ipliğe lâl taşı çeksem, bin bahçeye nazlı bir gül eksem.”

Şair, şiir yazmayı gül dikmeyle ilişkilendirmiş; şiir yazarken sözlerinde yer verdiği ince manalarla yaptığı nüktedanlığı gül saçmaya ve inciler dağıtmaya benzetmiştir:

Ma‘nî çemenine gül tikende**Söz riştesine güher çekende (475)**

“Anlam bahçesine bir gül diktiğinde ve söz ipliğine değerli bir inci dizdiğinde...”

Kulmuş bu revîşde nükte-dânîğ**Gül-rîzliğ ü güher-feşânîğ (476)**

“Bu yolda nükteler sarf etmiş, gül gibi renkli ve değerli inciler dağıtmış..”

1.1.4 Gülün mevsimlerle ilişkilendirilmesi:

Gül, bahar mevsiminde açan bir çiçektir. Hafif esen bahar rüzgârıyla gonca açılır ve gül olur. Bu hadise baharın gelişinin habercisidir.⁸ Sevincin, coşkunun sembolü olan baharın gelişiyile goncalar açılır; her yer rengârenk çiçeklerle dolar. Çiçeklerle süslenen yeryüzü, gökyüzüne benzetilir. Şair aşağıdaki beyitte bahar mevsiminin geldiği halde, binlerce goncanın açılmasına karşılık Leyla’nın açılmadığını, güllerle ilgilenmediğini, kırlara çıkıp gezmediğini söylemektedir:

Meyl-i gül ü seyr-i sebze kılma**Min gonca açıldı ol açılmaz (1341)**

“Gül ve çemene meyletmez. Bütün goncalar açıldı, o (Leyla) açılmadı.”

Annesi, Leyla’nın gam ve kederden kurtulup mutlu olması için, onu kırlara gezmeye çıkarmasını, güle bahar mevsimi gösterme olarak niteler:

Sahrâya çıhardı ol nigârı**Kıldı güle arz nevbahârı (1343)**

“Güzel kızını kırlara çıkardı; güle ilkbaharı gösterdi.”

Baharda ruhsal sıkıntıların çoğaldığını söyleyen Fuzuli, Mecnun’un baharda açmış güllerden aldığı gül zevke paralel olarak sevgilinin yanağına duyduğu hasretin arttığını söylemektedir:

Artırmış idi bahâr derdin**Gül zevki ruh-i nigâr derdin(1351)**

“Bahar, derdini artırmış; gül zevki, sevgilinin yanağına duyduğu hasreti çoğaltmıştı.”

Bahar mevsimi, sevinç, coşku gibi kavramların sembolüyken, kış mevsimi de tam tersi matem, ayrılık gibi kavramların sembolü olmuştur. Kış mevsiminin gelmesiyle her yer matem yerine dönmüştür. Ağaçlar yapraklarını dökmüş, gül ve laleler solmuş; kışın dondurucu rüzgârı bağı karartmıştır.

Kış, yağmacı bir kişiliğe bürünmüş ve gül bahçesini oradan kaldırmıştır:

Bir fasl ki dest-i gâret-i dey**Gül-zâr bisâtın eyledi tayy (2824)**

“Kış, elinin gücüyle gül bahçesinin döşemesini kaldıran bir mevsimdi.”

1.1.5 Gülün sosyal âdetlerle ilişkilendirilmesi:

Fuzûlî, gülü güzellik, aşk ve saflığın simgesi olarak kullanırken, bazen de sosyal âdetlere gönderme yapmıştır. Bu beyitte ise, değerli maddelerin veya darı türü şeylerin saçılması geleneğine atıfta bulunulmuştur:

Yüz gül başı üzre yüz tabak zer**Olmuşdı nisâr için mukarrer (1785)**

“Yüz gül başı üzerinde yüz tabak altın, saçılma için hazır bekliyordu.”

⁸ Gül tâze idi vü gonca nev-hîz
Depretdükçe nesîm-i gül-rîz (327)

Gül bahçesinde insanın dünyadan, maddi hayattan ve acı veren şeylerden uzaklaşmasını betimlemektedir. Burada gül halveti denilen sohbet ve eğlence meclislerinin düzenlenmesine vurgu yapılmıştır:

Gül halveti oldu sahn-ı gül-zâr

Dûr oldu bisâtdan has ü hâr (1790)

“Gül bahçesinin yeri, gülün halveti oldu. Toprak hasat ve dikenden temizlendi.”

Bu beyitte, şair bir şeyin özünün değişmeyeceği fikrini dile getirmektedir. Yani, bir gül asla diken olamaz, bir diken de asla gül olamaz:

İslâhuma eylemen teemmül

Kim gül tiken olmaz ü tiken gül (993)

“Beni ıslah etmek için düşünüp durmayın. Çünkü gül, diken, diken de gül olmaz.”

1.1.6 Gülün mânevi kavramlarla ilişkilendirilmesi:

Gül hem maddi hem de manevi bir anlam taşıyarak, Fuzulî'nin bu mesnevisinde derin ve çok katmanlı bir sembol olarak yer alır. Estetik bir sembol olarak kullanıldığı gibi aynı zamanda aşk, gönül, sevgi, güzellik, arınma, özlem gibi soyut ve manevi kavramlarla da sıkça ilişkilendirilmiştir. Leyla ve Mecnun mesnevisindeki gülün soyut ve manevi kavramlarla ilişkilendirildiği bazı beyitler, bir amaç veya hedefin gerçeğe dönüşmesiyle, iyilik ve cömertlik gibi yüksek değerlerin açığa çıkmasını anlatmaktadır:

Ber verdi nihâl-i bâğ-ı maksûd

Açıldı gül-i hadîka-i cûd (503)

“Amaç bahçesinin fidanı yemiş verdi. Cömertlik bahçesinin gülü açıldı.”

Manevi sürecin ve olgunlaşmanın anlatıldığı aşağıdaki beyitte gül, açıldığında güzellik ve saf duyguların⁹ meydana gelmesini simgeler. Güneş de bu güzelliği aydınlatır:

K'açıldı gül-i hadîka-i rûz

Gösterdi güneş cemâl-i firûz (2331)

“Bugünün bahçesinde gül açıldı. Güneş kutlu yüzünü gösterdi.”

Gül, neşenin, hayatın güzelliklerinin ve ruhsal tazeliğin sembolüdür:

Subh urdı safâ vü sıdkdan dem

Açıldı gül-i neşât-ı âlem (2335)

“Sabah, saflık ve doğruluktan söz etti ve dünyanın neşesinin gülü açıldı.”

Gül, aşkın ve güzelliğin sembolüdür.¹⁰ Sonbahar rüzgârı, yani hayatın zorlukları ve acıları bu güzelliği sarartır:

Leylî gül-i gülşen-i letâfet

Çün gördi hazân yeliyle âfet (2913)

“Leyla'nın gülü zarafet bahçesinin gülüdür fakat sonbahar rüzgârıyla mahvoldu.”

⁹Odlara dutuşdı yasa batdı

Ol gonca-dehâna dil uzatdı (646)

Âh eyler idi velî ne hâsıl

Ol yel açamazdı gonca-i dil (707)

¹⁰Ey gonca-dehân ü serv-kâmet

Gül oyna zamânı kıl ferâgat (809)

Yağdırdı sehâb jâle daşın

Ol daş ile yardı gonca başın (1326)

Yüz gonca dehenlî mâh-pâre

Gül suyu seperdi reh-güzâra (1781)

Gonca kimiyem men-i perîşân

Ağzum dutulu içüm dolu kan (2367)

Hûn-âb-ı gam ile doldı gönliüm

Gonca sıfatı dutuldu gönliüm (2760)

Vakt oldu bu gonca ola handân

Te'sîr ede feyz-i vasl-ı cânân (2761)

Ölümün kaçınılmaz bir gerçek olduğu anlatılan bu beyitte gül, idealin ve arzu edilen şeylerin varlığını temsil etmektedir:

Gül derdi hadîka-i emelden

Mey içdi surâhî-i ecelden (2991)

“Gül, emel bahçesinin derdiydi. O ölüm sürâhisinden şarap içti.”

Muradın gülü, kişinin ulaşmak istediği en yüksek hedef veya arzusun simgesidir. Eğer kişi murat gülünün açmasını istiyorsa, yani manevi hedeflerine ulaşmak istiyorsa önce imanını güçlendirmelidir:

Şâyed açıla gül-i murâdun

Muhkem kıl esâs-ı i’tikâdun (811)

“Bakarsın, arzusun gülü açılır... İncancını sağlam tut!”

1.1.7 Gülün kadeh ile ilişkilendirilmesi:

Şair, “cam-ı gül-fam” yani “gül renkli kadeh” diyerek gülün kırmızı rengi ile şarabın rengi arasında bir bağlantı kurmuş; şarabın rengini güle benzetmiştir:

Sâkî ne idi bu câm-ı gül-gûn

Kim eyledi hâlûmi diger-gûn (350)

“Ey saki; bu gül rengindeki kadeh neydi? Beni bu hale getiren kimdi?”

Yüz nergis-i mest gezdürüp câm

Ahbâba verürdi câm-ı gül-fâm (1784)

“Yüzlerce mest olmuş nergisi gezdirip, kadeh dolaştırarak konuklara gül renkli şaraplar dağıtıyordu.”

1.2 Gerçek Unsur Olarak Gül:

1.2.1 Gülün çiçek olarak ilişkilendirilmesi:

Gül, baharı temsil eden çiçeklerden biridir. Mecazi benzetmelerin dışında gerçek anlamıyla da kullanılmıştır.¹¹ Şair, ona anlayış nazarıyla bakılmadığı sürece güle diken ve lal taşına da mermer denilebileceğini söylemektedir:

Kılmaz ana hîç kimse nezâre

Derler güle hâr ü la‘le hâre (288)

¹¹La‘l ü düri gösterürdi her dem

Evrâk-ı gül içre ıkd-i şeb-nem (573)

Salımışdı nikâb çehreden gül

Çekmişdi sürûd-ı nâle bülbül (799)

Mihnet çemeninde gül derenler

Âlemde yaman haber verenler (2925)

Açıldı ham-ı beneşşeden tâb

Şeb-nem güle saçdı lû‘lû-i nâb (1324)

Sebze güle verdi mâli bâcın

Yer sebzeyle mülkinün harâcın (1328)

Hoş reng ile yığdılar tecemmül

Fîrûze vü la‘li sebze vü gül (1329)

Derk eyledi gonca remz ü imâ

Gül adına açdı yüz muammâ (1330)

Gül goncalığında hâr ilendür

Açılma bir özge yâr ilendür (1883)

La‘l-i tere eşki gevher-engiz

Berg-i güle nergisi güher-rîz (2349)

Peyvend-i gül eyle ergavânı

Hızra yetür âb-ı zindegânî (2677)

Gül temennâsında derler bülbülün gavgâların

Çün güli gördükde kılmaz meyl bu gavgâ nedür (2690)

“Ona hiç kimse nazarla bakmaz. Güle diken, lal taşına da mermer derler.”

Rüzgâr estikçe gonca açılıp gül haline gelir. Rakipleri gül bahçesinde açan gülleri toplarken, şair çalı çırpı toplamaktadır:

Gül tâze idi vü gonca nev-hîz

Depretdükkçe nesîm-i gül-rîz (327)

“Gül tazeydi ve gonca yeni açmıştı. Rüzgar estikçe gül saçılır.”

Anlar güli derdiler men-i zâr

Hâlâ dilerem derem has ü hâr (328)

“Onlar, gül bahçesinde gül toplarken şair, hâlâ hasat ve diken toplamaktadır.”

Gül, yeşil çimen firuzesine parlayarak ona ısıltı katarken, yeşil çimen de gül lalelerini yetiştirmektedir. Her biri firuze ve lâl taşlarından bile daha fazla güzellik ve parlaklık sergileyen zarifliktedir:

Olmışdı gül ile sebze-i ter

Firûze-fürûz ü la‘l-perver (801)

“Gül, yeşil çimen firuzesine ısıltı veriyordu. Yeşil çimen de gül lalelerini yetiştiriyordu.”

Herkes, bela çeken şaire gül zamanının geldiğini ve bu zamanda böyle perişan olmaması gerektiğini söylemektedir:

Her yan dediler ki ey belâ-keş

Gül çağıdır olmagıl müşevveş (803)

“Herkes, “Ey bela getiren kişi; gül zamanıdır; böyle perişan olma.” dedi.”

Lale, gül için ağlayıp inleyen bülbülünün derdine çare olamamaktadır:

Bülbül gül için kılânda nâle

Derdine devâ olur mı lâle (1012)

“Bülbül, gül için ağlarken, lale onun derdine çare olabilir mi?”

Dalları ince ve uzun olan serviye, gülü gölgelendirmesi ve koruması bakımından gönderme yapmıştır:

Kılsun güli serv sâye-perver

Olsun güle serv sâye-güster (1050)

“Servi, gülü gölgelendirsin; onu himaye etsin.”

Gülün rengi kana benzetilmiştir. Gül bahçesi kan rengindeki güllerle dolup taşmıştır:

Kan ile dolupdurur kenârın

Ne gülden ola bu lâle-zârın (1155)

“Kucağın kanla dolup taşmaktadır. Bu lale bahçen hangi gülden dolayı böyle oldu?”

Okun ucundaki sivri demir ile gonca arasında bir benzerlik kurulmuş, kemiklere saplanan ok temrenleri, gül dallarındaki goncalara benzetilmiştir:

Peykân sünük içre oldu peyvend

Gül şâhlarında gonca mânend (1573)

“Okun ucundaki temrenler kemiklere saplandı. Gül dallarındaki goncalara benzer.”

Şair, gözyaşını yağmur olarak nitelendirmiş; gözyaşı yağmuruyla gül bahçesindeki gül fidanının açtığını söylemektedir:

Eşk bârânı meğr kıldı meded kim nâgeh

Bitdi bu şâh-ı gül-i tâze gülistânımuza (1642)

“Meğr gözyaşı yağmuru bir an tesir etti. Bu gül bahçemize yeni gün fidanı bitti.

Sonbaharın gelişiyle gül solmuş, diken henüz gül bahçesine ulaşmadan gül bahçesinden ayrılmıştır:

Gül-zâra henüz yetmedin hâr

Gül kıldı vedâ‘-ı sahn-ı gül-zâr (2780)

“Henüz diken gül bahçesine yetişmeden; gül, gül bahçesi sahnesine veda etti.”

Bahçe mihnete benzetilmiştir. Bela bahçesinde gül toplayanların, dünyada kötü haber verenler olduğunu söylemiştir:

Mihnet çemeninde gül derenler

Âlemde yaman haber verenler (2925)

“Bela ve musibet bahçesinde gül derenler, âlemde kötü haber verenlerdir.”

2. Lâle

Resim 2: Lale

Klasik Türk edebiyatına ilk olarak Mevlânâ'nın şiirleriyle giren lâle, klasik Türk şiirinde sık rastlanan çiçeklerden biridir. Lale, dağlık yerlerde yetişir. Renk ve şekil gibi özellikleriyle şiirlerde kullanılır. Kırmızılığı bakımından sevgilinin yanağı¹², yanan bir mum ve şarap kadehi gibi benzetmelerde kullanılır. Aynı zamanda “... lâle, sevgiliyi/Allah'ı temsil etmektedir. Âşığın gönlü, tıpkı bir lâle gibi kırmızıdır; çünkü o gönül aşkın ateşiyle yanıp tutuşmuştur. Kadeh ve içindeki şarap ise, lalenin şekil ve renk açısından sahip olduğu özellikleri bir araya getirerek şiirde sembolik bir imge olarak yer almıştır.” (Açıl, 2015:14)

“Çanak şeklinde, ortası siyah, kırmızı bir çiçek olan lale, Divan Edebiyatı şiir geleneğinde bağrı yanık bir âşık veya elinde kadeh tutan bir şahıs olarak tahayyül edilmiştir. Lale, ortasındaki siyah lekeyle göğsü yaralı bir âşıktır. Mecnun, bu yaranın feyzinden istifade amacıyla onu yüzüne gözüne sürmekte, lalenin ayağını öpmektedir.¹³ Buradaki "ayak" kelimesi, tıpkı şarap dolu bir kadehi andıran lâleyi simgeleyen bir anlamda kullanılmıştır.” (Yakar, 2007:105-106)

Lale mevsimi ile sevgilinin evi arasında bir benzetme yapılmaktadır. Sevgilinin evi, tıpkı bahçelerde açan laleler gibi göz alıcı ve zarif bir yer olarak tasvir edilmektedir:

Gül-zârlar içre lâle çağı

Benzerdi evine lâle dâğı (485)

“Lale çağı olduğunda, gül bahçesindeki ev, lalenin üzerindeki siyah beneklere benzemektedir.”

Şair, sevgilinin güzelliğini anlatmak için gül ve laleyi mecazi olarak kullanmıştır. Sevgilinin yüzünü şafak renkli lale gibi ıslıl ıslıl, saçlarını ise laleye benzeyen lâm harfi gibi zarif bir kıvrım olarak tasvir etmektedir:

Hüsni güli lâle-i şafak-fâm

Zülfî hamı lâle üzreki lâm (588)

“Sevgilinin güzelliğinin gülü şafak renkli bir laledir. Saçının dalgaları da lale üzerindeki lâm harfi gibidir.”

Lale, zarafet, güzellik ve cömertlik sembolüdür. Şair, sevgilinin lale gibi iyilik dolu ve lütufkâr olduğunu fakat biraz laubali olduğunu söylemektedir:

Lâle kimi sende lutf çohdur

Ammâ ne deyem yüzün açuhdur (651)

¹² Ver nergise lâle ile revnak
Reyhân-ı ter ile zîb-i zanbak(2675)

¹³ Çeşmine sürerdi lâle dâğın
Âşık sağınup öpüp ayağın (816)

“Sende tıpkı lale gibi lütuf çok ama nasıl desem, yüziün bozuktur.”

Leyla, Mecnun’dan önce gökyüzüne süzülüp gitmiş; gül ve lalelerin üstüne gölgesini bırakmıştır:

Leylî güzer etmiş ol fezaya

Salmış gül ü lâle üzre sâye (823)

“Leylâ, Mecnun’dan önce gökyüzüne gitmiş; O, gül ve lâlenin üzerine gölge düşürmüştü”

Şair, aşağıdaki beyitte farklı çiçek ve ağaç türlerini karşılaştırmaktadır:

Ol lâle ise bu nesterendür

Şimşâd ise ol bu nârvendür (1503)

“O laleyse bu nesrindir. O servi ise bu nârvandır.”

Şair aşağıdaki beyitte laleyi tevriyeli olarak kullanmıştır. Laleye öncelikle hangi dağın lalesi olduğunu sormakta ardından tevriye yoluyla hangi âşığın sinesindeki dağ yarasisin demektedir. Süsen çiçeği de genellikle bahçelerde yetiştiği için ona da hangi bağın çiçeğisin diye sormaktadır. Şair burada dağ üstünde bağ olmak mazmununu gizlemiştir.

Ger lâle isen ne dağdansen

V’er süsen isen ne bağdansen (2650)

“Eğer laleysen hangi dağdansen? Süsensen, hangi bağdansen?”

Aşağıdaki beyitte Leylâ ve Mecnûn’un aşkı, doğadaki lale ve erguvan ağacı ile anlatılmıştır. Leylâ, tıpkı narin ve gizemli bir lale gibi ulaşılmazken, Mecnûn onun aşkından perişan olup yapraklarını döken bir erguvan ağacı gibi tasvir edilmiştir. Şair bu beyitte, aşkın bir tarafının her zaman saklı ve ulaşılmaz, diğer tarafın ise kendini maddeten feda ettiğini anlatmaktadır:

Leylâ kimi oldı lâle mestûr

Mecnûn kimi şâh-ı ergavân ‘ûr (2826)

“Lâle, tıpkı Leylâ gibi gizlenmiş; erguvan dalı ise Mecnun gibi çılgın hale gelmişti.”

Lale ve gül, dış dünyaya karşı oldukça narin ve kırılgan bir çiçek türü olarak gösterilmiştir. Gül, rüzgârın sertliğinden korkarken, lale sabahın yumuşak esintisinden şikâyet etmektedir. Burada asıl vurgulanmak istenen sevgilinin narin ve kırılgan olmasıdır:

Gül bîm-i taarruz-ı havâdan

Lâle sitem-i dem-i sabâdan (2829)

“Gül havanın taarruzundan, lale de sabanın elinin siteminden çekinmektedir.”

3. Nergis:

Resim 3: Nergis

“Nergis, klasik şiirde renk, şekil ve kokusu nedeniyle benzetme olarak kullanılmıştır. Başını önüne düşüren bir çiçek olmasının uyuşturucu bir maddeden kaynaklandığı söylenir. Aynı zamanda nergis için baygın (hîre) sıfatı kullanılır. Sevgilinin gözü nergise benzetilir. Şair Mecnun’un “nun” harfine benzettiği süslü kaşlarını “nergis” yazılı levhanın (göz) üstündeki “nun” harfine benzetmektedir.” (Yakar, 2007:106).

Gözü kimi katı yüzlü olma

Nergis kimi hîre gözlü olma (655)

“Ayna gibi soğuk yüzlü olma! Nergis gibi de baygın bakışlı olma!”

Nergis gözine nigâh ederdi**Yârı gözün anup âh ederdi (817)**

“Nergis gözüne bakıp, sevgilinin gözünü hatırlayınca iç çekerdi.”

Şehlâ gözi nergis-pür-efsûn**Zîbâ kaşı nergis üzreki nûn (587)**

“Büyüleyici gözü, nergisin büyüleyici etkisi gibi; süslü kaşı, sanki nergisin üzerine konmuş nûn gibiydi.”

4. Sûsen:**Resim 4: Sûsen çiçeği**

“Sûsen çiçeği, doğanın en zarif ve büyüleyici çiçeklerinden biri olarak kabul edilir. Güzellik ve zarafetin sembolüdür. Bu çiçek, baharın gelişini müjdeleyen ilk işaretlerden biridir. Pembe, mor, sarı ve beyaz gibi birçok farklı renk tonunda açan sûsen, özellikle kırsal bölgelerde ve bahçelerde göz alıcı bir şekilde boy gösterir.”¹⁴

Sûsen varakı uçup semâya**Her sebze kim salurdu sâye (1332)**

“Sûsen çiçeğinin yaprağı gökyüzüne doğru uçup, her bitkiye gölge düşürür gibiydi.”

Ger lâle isen ne dağdansen**V'er sûsen isen ne bağdansen (2650)**

““Eğer laleysen hangi dağdansen? Sûsensen, hangi bağdansen?”

5. Menekşe (Benefşe)**Resim 5: Menekşe**

Klasik Türk şiirinde âşık ile menekşe arasında bir benzerlik kurulmuştur. Menekşe, genellikle eğik duruşuyla mahzun, dertli bir görüntü sergilediği için divan edebiyatında kederli âşıklarla özdeşleştirilir.¹⁵ “Ham-ı benefşe” meneksenin eğik, kıvrımlı duruşunu ifade eder.¹⁶ Renk benzerliğinden ötürü bedevi çadırları olarak da düşünülmüştür.

¹⁴Erişim: <https://cicekansklopedisi.com.tr/> (19.02.2025)

¹⁵ *Tâ kim ola dûd-i âha mânend*
Bağlanmış idi benefşe ser-bend (1423)

¹⁶ *Açıldı ham-ı benefşeden tâb*
Şeb-nem güle saçdı lû'lû-i nâb (1324)

Çöl gibi kurak ve verimsiz bir alan, Leyla'nın gelişiyle menekşelerle dolu bir bahçeye dönüşür. Sevgilinin varlığı her yeri güzelleştirmektedir:

Her menzile kim güzâr ederdi

Sahrânı benefşe-zâr ederdi (484)

“Uğradığı her yeri, çölleri menekşe bahçesine çevirirdi.”

Aşağıdaki beyitte şair, menekşe çiçeği (benefşe) ile dertleşen bir âşığın ruh halini anlatmaktadır:

Söylerdi benefşeye gam-ı dil

Kim söyleye olsa yâra vâsıl (818)

“Sevgiliye ulaşırsa ona söylesin diye, menekşeye gönül derdini anlatırdı”

6. Sümbül

Resim 6: Sümbül

Bahar aylarının en göz alıcı çiçeklerinden biri olan sümbül, rengi ve zarif görünmesiyle dikkat çeker. “Klasik Türk şiirinde sümbül, hem fiziksel özellikleri hem de taşıdığı anlamlarla şairlerin en sık kullandıkları çiçeklerden biridir. Güzel kokusu; kıvrımlı ve dalgalı yapısı, genellikle koyu ,siyaha yakın rengi ve baharın habercisi olmasıyla dikkat çeker. Bu özellikleriyle divan şiirindeki temel işlevi; sevgilinin saç, zülfü ve kâkülü ile benzeştirilerek mecazi bir sembol olarak kullanılır.” (Bayram, 2007:213)

Şair, sümbül çiçeğinin güzel kokulu olması sebebiyle, sevgilinin saçlarıyla benzerlik kurmuştur:¹⁷

K’ol sünbül-i müşg-bûnı dutdum

Ser-rişte-i ârzûnı dutdum (2246)

“O misk kokulu sümbülü tuttum. İsteklerin düğümünün ucunu tuttum.”

7. Reyhan

Resim 7: Reyhan

“Reyhan, klasik Türk şiirinde sıkça kullanılan çiçeklerden biridir ve özellikle sevgilinin saç, zülfü, kâkülü ve yanağındaki ayva tüyüne benzetilmiştir. Bunun başlıca sebepleri, reyhanın koyu rengi, hoş ve etkileyici kokusu, ince ve zarif yapraklarıdır.” (Açıl,

¹⁷ *Gîsûsına verdi Sünbüle tâb
Müşg üstüne tökdi anber-i nâb (2267)*

2015:18) Fuzuli'nin aşağıdaki beytinde de kokusu itibariyle sevgilinin saçlarının kokusu arasında bir benzetme yapılmıştır:

Ver nergise lâle ile revnak

Reyhân-ı ter ile zâb-i zanbak (2675)

“Nergise lale ile parlaklık ver. Taze reyhan gibi kokulu saçların ile zambağı süsle.”

8. Yâsemin (Semen)

Resim 8: Yâsemin

“Beyaz ve sarı çiçekli olan yasemin, Klasik Türk şiirinde, zarif yapısı, yumuşak dokusu, , hoş kokusu ve sarmaşık gibi tırmanıcı özellikleriyle öne çıkan bir çiçektir. Bu özellikleri sayesinde yasemin klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilişkilendirilir. Sevgilinin saçına, zülfüne, yüzüne, teni veya sinesine benzetilmiştir.” (Bayram,2007:214)

Fuzuli, mesnevisinde sevgilinin güzelliğini anlatırken doğanın eşsiz güzellikleri olan çiçeklerden faydalanmaktadır. Sevgilinin kokusunu da yasemin çiçeğiyle özdeşleştirmektedir. “*Semen-bûy*” yani “*yasemin gibi güzel kokulu*”¹⁸ olarak tasvir etmektedir:

Bir dilber-i serv-kadd ü gül-rûy

Serv-i hoş u gül-ruh u semen-bûy (584)

“Servi boylu, gül yanaklı, hoş bir servi, gül yüzlü ve yasemin kokulu bir güzeldi.”

Leyla ve Mecnun’un birbirlerine bağlılıklarının anlatıldığı aşağıdaki beyitte, şair Leyla ve Mecnun’u “*semen-ber*” yani “*yasemin gibi güzel ve narin tenli*”¹⁹ olarak tasvir etmektedir:

Ol iki semen-ber ü sehî-kad

Bir birine oldılar mukayyed (595)

¹⁸ *Derlerdi hakundur ey semen-bûy*

Dutmuşdun atan anan ile hûy (1761)

Bildi büt-i gül-ruh u semen-bûy

Kim özi içündür ol tek ü pûy (2777)

¹⁹ *Ol iki sehî-kad ü semen-ber*

Birbirine oldılar berâber (840)

Bir serv-i sehî-kad ü semen-ber

Tezvîcüne edelüm mukarrer (967)

Ol serv-i semen-berün atası

Ol genc-i nihânun ejdehâsı (1055)

Şeb-tâ-seher ol büt-i semen-ber

Bîdâr kalup misâl-i ahter (1316)

Ey serv-i semen-ber ü gül-endâm

Târâc-ı metâ-ı sabr u ârâm (2411)

Tenhâ yürür oldı ol semen-ber

Zulmetde misâl-i mâh-ı enver (2568)

Manzûrûn olupdur ol semen-ber

Kıl makdemine nisâr gevher (2634)

Zinhâr getürme ey semen-ber

Âyîne-i ârizun berâber (2694)

“O iki yasemin tenli ve fidan boylu, birbirlerine bağlandılar.”

Yasemin, güzellik ve hoş koku ile ilişkilendirilen bir çiçektir. Aşağıdaki beyitte Mecnun’un iç dünyasında yaşadığı derin duyguların, ıssızlık ve yalnızlığın içinde bile bir umut, bir güzellik aradığı söylenmektedir:

Ey sebze-i cûy-bâr-ı vahşet

Ra’nâ semen-i bahâr-ı vahşet (1177)

“Ey yabani derelerin yeşilliği; ey vahşi baharının zarif yasemini!”

Leyla’nın bulunduğu yer “semen-izâr” yani “yasemin kokulu yer” olarak tasvir edilmektedir:

Düşdi güzer ol semen-izâra

Mecnûn-ı hazîn olan diyâra (2571)

“Sevgilinin yolu o yasemin kokulu yere, dertli Mecnun’un bulunduğu diyara düştü.”

9. Zambak

Resim 9: Zambak

İnce, uzun, beyaz, güzel ve zarifliğiyle Klasik Türk şiirimizde ön plana çıkan bir çiçek türüdür. “Klasik Türk şiirinde, güzel kokulu bir çiçek olan zambak genellikle şekli ve rengiyle ele alınmıştır. Divan şairleri, zambağı nadiren beyitlerinde kullanmış, onu ince, uzun, beyaz taç yapraklı ve güzel bir çiçek olarak tasvir etmişlerdir.” (Bayram,2007:216)

Ver nergise lâle ile revnak

Reyhân-ı ter ile zâb-i zanbak (2675)

“Nergise lale ile parlaklık ver. Taze reyhan gibi kokulu saçların ile zambağı süsle.”

10. Za‘ferân

Resim 10: Zaferan

“Klasik Türk şiirinde nadiren kullanılan çiçekler arasındadır. Çoğu çiçeğin aksine sonbaharda açar ve sarı renk elde etmede kullanılır. Bu özelliğiyle genellikle âşığın sararıp solmuş yüzüyle ilişkilendirilmiştir.” (Bayram,2007:216) Âşığın yüzü zaferan rengindeymiş gibi anlatılmaktadır:

Hem-reng-i bahâr olup hazânum

Dönmişdi akîke za‘ferânum (404)

“Sohbaharım, bahara dönmüş; safran (gibi sarı yüz)üm, akik taşına benzemişti.”

Dönmiş gül-i sürhi zağferâna

Şimşâd-ı latîfî hîzrâna (916)

“Kırmızı gül (gibi yüzü), safrana ve şimşir (gibi düzgün boyu), hezâren ağacına dönmüş...”

Kâfûrını tökdi zağferâna

Sûz-ı dil ile gelüp figana (2916)

“Beyazlığını safran gibi sarıya döktü; gölünün ateşi ile feryat figana geldi.”

Sonuç

Doğa ve aşk uyumunu anlatan çiçekler, klasik şiirimizin de etkilendiği güzellik unsuru olan nesnelerdir. Gazel, kaside, mesnevi, gibi pek çok nazım şekliyle yazılan edebî eserlerde; gül, lâle, sümbül, yasemin, menekşe gibi çiçek türleri en çok kullanılanlar arasında gelmektedir. Klasik şiirin zirve isimlerinden biri olan Fuzuli, klasik şiirin bu vazgeçilmez çiçeklerini Leyla ve Mecnun mesnevisinde ustalıkla kullanır. Şair, çiçeklerin renk, koku ve görünüşü bakımından kendisine çağrıştırdıklarını benzetme ve mecazlarla bizlere aktarmaya çalışır. Leyla ve Mecnun’un fiziki özelliklerini, baharın gelişini, tabiatı, dini unsurları ve aşığı çiçeklerin yansıttığı sembolizmi kullanarak başarıyla işlemiştir. Hem aşkın en saf halini hem de ıstırapı anlatırken çiçekleri bu duyguları yansıtan birer metafor gibi aktarır. Fuzuli’nin *Leyla ve Mecnun* adlı mesnevisinde çiçekler, aynı zamanda aşkın dünyevi boyuttan ilahi boyuta dönüşme sürecini de anlatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıl, Berat, “Klasik Türk Edebiyatında Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, *FSM İlmî Araştırmalar*
- İnsan ve Toplum Dergisi* 5, 2015: 1-28.
- Ayverdi, İlhan (2005). “Yüzyıllar Boyu Tarihi Seyrinden Örneklerle Büyük Türkçe Lügati (Kubbealtı Lügati)”, Kubbealtı Akademi Kültür ve Sanat Vakfı.
- Bayram, Yavuz (2007). Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili Olarak Çiçekler. *Turkish Studies International Periodical For The Languages-Literature and History of Turkish or Turkic*, vol.1, no.4, 209-219.
- Dağ, Pınar (2018). *Fuzuli’nin Leyla vü Mecnun İle Şeyh Galib’in Hüsn ü Aşk Mesnevilerinde Kahramanların Tanışmaları ve Âşık Olmaları*, I. Uluslararası Bahtiyar Vahapzade Azerbaycan Kültürü, Tarihi ve Edebiyatı Sempozyumu Özet Kitabı (pp.20-21). Antalya, Turkey.
- Doğan, Mehmet Nur (2000). *Fuzuli’nin Leylâ ve Mecnunu (Metin, Düzyazıya Çeviri ve Notlar ve Açıklamalar)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları Kâzım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi.
- Doğan, Mehmet Nur (t.y.). *Fuzûlî-Leyla ve Mecnun*, KB Yayınları (<https://ekitap.ktb.gov.tr/>) ET: 03.03.2025
- Karahan, Abdülkadir "FUZÛLÎ", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fuzuli> (20.03.2025).
- Karayazı, Nurgül (2007). *Fuzûlî’nin Leylâ ve Mecnûn’unda Tasavvufî Kavram ve Unsurlar*, Marmara Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Kutlar, Fatma Sabiha, Öztekin, Özge (2006). “*Divan Şiirinde Çiçek lere Dair*”, *Gölbaşı Mogan Gölü Andezit Taşı Centaurea Tchihatcheffii*, II. Uluslararası Gölbaşı-Andezit ve Sevgi Çiçeği Festivali, 17-19 Haziran 2005 Gölbaşı-Ankara, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 601-627.
- Turan Selami, Akgül Ahmet, Çetin Kamile (2013). “*Fuzûlî’nin Leylâ Vü Mecnûn Mesnevisinde Gül Ve Gül Bahçesi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Yakar, Hüseyin (2007). “*Fuzûlî’nin Leyla ve Mecnun Mesnevisinde Tabiat Tasvirlerinin Estetik Olarak Kullanımı*”, İstanbul Üniversitesi SBE, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

